

Ceská republika potřebuje zelenou sametovou revoluci

Article by **Jakub Patočka, Matěj Moravanský**

February 12, 2024

V těžkým průmyslem zanešvařeném komunistickém Československu byla demokratická revoluce roku 1989 rovněž revolucí ekologickou. Jejím důsledkem byla řada příznivých změn v ekologické politice prosazených hned na počátku devadesátých let. V současné České republice ale ekologické hnutí nemá sílu a prestiž jako v prvních porevolučních letech: jsme jednou ze zemí Evropské unie, které nejvíce poškozují klima. Fosilní a další oligarchové tu kontrolují významná média a deformují veřejnou debatu způsobem nikoli nepodobným tomu, jak diskuse o aspiracích společnosti deformovala komunistická média před rokem 1989. Avšak vzpomínka na listopad 1989 je také poučením o tom, že změna může přijít mnohem rychleji, než bychom čekali.

Množství emisí na hlavu v České republice dalece převyšuje evropský průměr, nemluvě pak o tom světovém. Česká debata o klimatu však neodráží ani naléhavost problému, ani konkrétní odpovědnost, kterou naše země jako jeden z předních světových znečišťovatelů nese.

Česká politika má dlouho tradici znevažování ekologických témat. Naprosté zanedbání výstavby nových obnovitelných zdrojů energie nebo absence závazku uhlíkové neutrality k pevně stanovenému datu jsou jen dvěma příklady dané neblahé tradice. Lze říct, že jediné, co posouvá českou klimatickou politiku vpřed, je tlak Evropské unie: bez něj bychom pravděpodobně žádnou klimatickou politiku vůbec neprováděli.

A přitom tomu tak nebylo vždy. Katastrofální stav životního prostředí byl jedním z hlavních důvodů delegitimizace komunistického režimu před jeho pádem v listopadu 1989. Je na místě poznamenat, že ekologické skupiny a jejich požadavky tvořily stěžejní součást hnutí, která svrhla komunistické režimy v celém východním bloku. Československo tehdy nebylo výjimkou.

Po sametové revoluci se z mnoha členů ekologického hnutí stali ministři a vlivní politici. Jejich úspěchy, například zásadně snížili znečišťování ovzduší, zavedli limity těžby uhlí v severních Čechách, významně zlepšili kvalitu ochrany přírody, patří k nejhodnotnějším změnám dosaženým po roce 1989. Československá revoluce tak nebyla jen „sametová“, byla také zelená.

Navzdory tomu začal zájem české společnosti o životní prostředí v nových demokratických podmínkách opadat. V současné době navíc česká společnost, která v roce 1989 demonstrovala i za zlepšení životního prostředí, prokazuje hlubokou neznalost, ba nezájem o příčiny a souvislosti klimatické krize. Jaké to má důvody?

Mantra produktivismu

Tuzemská politická debata tradičně klade velký důraz na výrobní kapacity země. Mnoho politiků prosazuje velké infrastrukturní projekty, jako jsou dálnice, jaderné elektrárny, doly nebo automobilky. Jedná se o tendenci, která sahá až do období bezprostředně po průmyslové revoluci, kdy rakouské císařství začalo těžký průmysl soustřeďovat do své české „periferie“.

Těžký průmysl byl rovněž jednou z priorit komunistického režimu před rokem 1989. O Československu se tehdy často mluvilo jako o „kovárně socialismu“, a tedy jako o producentu velkého množství strategického i spotřebního zboží pro celý sovětský blok.

*Tuzemská politická debata tradičně klade velký důraz
na výrobní kapacity země.*

Přední představitelé komunistického režimu měli vášeň pro dlouhé seznamy statistických údajů o počtu vyrobených aut a ledniček, vytěžených surovin, postavených bytů, dokonce i tun vyrobené oceli či cementu. Pádem komunistické strany právě tohle ale tak docela bohužel neskončilo.

Obrat k neoliberalismu v 90. letech, který nebyl původní ambicí revoluce z roku 1989, sliboval vyvést zemi ze socialistické „zaostalosti“ a dohnat západní ekonomiky. Více než tři desetiletí poté, co byla tato aspirace vládou ODS vyhlášena, ji můžeme s klidem označit za velkolepé fiasko.

Ve většině čistě ekonomických ukazatelů se česká ekonomika ani zdaleka nepřiblížila výkonu západní Evropy. Rozdíl je nejvíce patrný v oblastech, kde záleží na efektivitě. Propastné je taky srovnání v oblasti průměrné výše příjmů, kde je mezera mezi východní a západní Evropou stále takřka stejná jako před třiceti lety.

Zcela zřetelná realita debaklu neoliberálního programu, který si usurpoval dominanci po roce 1989, ale nebrání tomu, aby prakticky každý další premiér sliboval, že „doženeme Západ“. Výjimkou není ani současný premiér Petr Fiala, znovu z ODS.

Jeho vize, kterou nedávno představil na konferenci pořádané nejmocnějšími firmami v zemi, sestává především z monumentálních investic do infrastruktury, jako je výstavba stovek kilometrů nových dálnic nebo nové jaderné reaktory v elektrárně Dukovany. Zároveň chce premiér škrtat veřejné výdaje.

O velkých zelených projektech, jako jsou větrné elektrárny nebo podpora komunitní energetiky se premiér rovněž zmiňuje, ale zaobaluje je do líbivé fráze o modernizaci energetiky a dosažení ještě větší efektivity hospodářství. O dekarbonizaci a ochraně klimatu ani slovo. Česká republika by podle Fialy měla být zemí, kde se „vyplatí žít, investovat, ale také cestovat na dovolenou nebo na studia,“ řekl premiér na konferenci. Jeho vize k tomu ale nepovede.

Ve skutečnosti jsou české země vystaveny neustálému odlivu talentů do zahraničí, protože mnozí z nejschopnějších mladých lidí se rozhodují žít v privilegovanějších částech Evropy. A vládní politika škrtů, která podkopala rozpočty ve vzdělávání, zdravotnictví, kultuře a dalších oblastech nutných pro alespoň udržení ucházející kvality života, nešťastný trend — soudobou formu emigrace — jen umocní.

A co je horší, plody současné katastrofální a krátkozraké vládní politiky sklízí opozice složená na parlamentní úrovni z krajní pravice a populistického hnutí oligarchy Andreje Babiše. Dostali jsme se tak do bodu, kdy je velmi pravděpodobným scénářem, že se Česká republika po volbách v roce 2025 vydá ve stopách Slovenska a Maďarska.

Spásu pošetile očekáváme od technokratů

Jedním z důsledků upřednostňování produktivity je omezení politické debaty k mnoha klíčovým otázkám. Politici necítí tlak nabídnout společenskou vize, vystačí si se slogany, v nichž se jen snaží nějakým „novým“, neokoukaným způsobem slíbit zvýšení výkonu ekonomiky.

Jinými slovy, za nejlepšího politika se může vydávat ten, kdo „ví, jak věci fungují“. A může se pochlubit statusem experta.

Technokratické pojetí politiky je v České republice dlouhodobě mimořádně vlivné. A experti jsou tradičně vnímáni jako ti, od nichž se čekají řešení společenských problémů. Výrok o „národě inženýrů“ tak není přesný, spíše by bylo na místě tvrdit, že jsme národem, který „věří inženýrům“.

Nejnázornějším a snad nejvýmluvnějším příkladem uvedeného fenoménu je zcela iracionální vztah českého politického establishmentu k jaderné energetice. Má hluboké kořeny v éře komunismu, ve které se zrodila myšlenka postavit jednu atomovou elektrárnu během každé pětiletky. Komunističtí plánovači tak chtěli vybudovat velké jaderné elektrárny v každém z krajů Československa: celkem jich měli naplánováno už takřka deset.

Před rokem 1989 byly nakonec dokončeny jen dva jaderné projekty, další dva: jeden na Slovensku a jeden v jižních Čechách, se stavěly po revoluci. Oba byly bohužel dokončeny: s masivním zpožděním a násobným překročením nákladů — po ostrých politických střetech a mohutných protestech občanské společnosti.

Dnes tytéž technokratické struktury, tedy jaderná lobby a korporace, které silou prosadily dokončení „staveb socialismu“ v devadesátých a nultých letech, znovu prosazují jadernou energii pod záminkou, že může být součástí řešení klimatické krize. Přitom představa, že klimatické krizi lze předcházet výstavbou jaderných elektráren je už dávno od základu vyvrácena.

Jenomže racionální argumenty v české debatě nemají nejsilnější postavení. A to zejména pokud jde o energetiku. Diskuze se často účastní osoby podléhající vlivu médií, která přímo vlastní fosilní oligarchové či jiné problematické korporace.

Mediální domy a noviny vlastní i oligarcha Daniel Křetínský, který masivně investuje do uhelných dolů, uhelných a plynových elektráren a další fosilní infrastruktury v celé Evropě. Křetínský kontroluje jeden z největších bulvárních deníků, deník Blesk, vlivný týdeník Reflex a několik rozhlasových stanic. Svá média se přitom neostýchá používat ve prospěch svých byznysových zájmů.

Mezi největší české vydavatele stále ještě patří i další oligarcha, bývalý premiér Andrej Babiš, který sice své mediální impérium prodává, aby vyšel vstříc novému zákonu o střetu zájmů a vlastnictví médií. Co to ale bude pro profil jeho médií znamenat, zda skutečně přestanou hájit především jeho zájmy, anebo zda začnou podobně sloužit někomu jinému, se teprve ukáže.

Velké korporace, jejichž pilíře tvoří masivní fosilní nebo jaderné elektrárny, jako je EPH Daniela Křetínského a Sev.en Pavla Tykače, ale také polostátní ČEZ, mají enormní zájem na zachování statu quo. Příležitosti pro menší podniky, nové modely produkce energie postavené na obnovitelných zdrojích a rozmanitých formách vlastnictví menšími podniky, obcemi či družstvy — jinými slovy zlomení moci fosilní oligarchie — stále ještě zůstává dalece za horizontem české politické debaty o klimatu.

Konzervativní věda o klimatu

Třetím leitmotivem české debaty o klimatu je specifická role zdejších klimatických vědců. Zdá se, že ti, kteří pravidelně dostávají slovo v médiích, mají větší obavy z toho, že budou označeni za „radikální“, než z klimatické krize jako takové. Mají tendenci vyhýbat se zcela reálným varováním před extrémními dopady klimatu, často bagatelizují spojení mezi extrémními jevy počasí a klimatickou krizí.

Klasickým příkladem je Radim Tolasz, často zvaný do většiny mainstreamových médií. Je to postava, která varuje častěji před „klimatickým extremismem“ a „zelenými radikály“ než před spalováním fosilních paliv.

Dalším pravidelně citovaným vědcem v mnoha médiích je Radan Huth, vedoucí Centra výzkumu klimatu Akademie věd ČR. Huth je zároveň aktivním členem vládnoucí ODS, která má dlouhou tradici klimatického popíračství.

Huth však není přímým popíračem klimatu. Uznává globální oteplování způsobené člověkem, ale často opakuje, že dnešní klimatická politika nedokáže klimatickou krizi vyřešit a že řešení spočívá v technologickém pokroku a přizpůsobení se extrémním projevům počasí. V zemi, kde oligarchové ovládají většinu médií, Huthovy argumenty podporující status quo dostávají zcela nepřiměřený prostor.

Nová zelená třída

Pokud chce Česká republika splnit své klimatické závazky, potřebuje samozřejmě rozsáhlé ekonomické změny. To se však neobejde bez kritické masy občanů, kteří se o takovou transformaci zasadí. Změny dosáhnete jen těžko, když fosilní oligarchie ovládá většinu energetického průmyslu, mediálních domů a klimatičtí vědci nemluví společně jasným naléhavým hlasem odpovídajícím vážnosti situace.

Nedostatek informované diskuse o zelené transformaci a klimatické krizi také ukazuje, jak jsou sociální nespravedlnost, oslabování demokracie a ekologická devastace vzájemně propojeny. Ani jednu ze tří zásadních krizí dneška nelze vyřešit jinak než současně.

Prvním nezbytným krokem je odstranit zájmy fosilních korporací z jakýchkoli jednání o energetické transformaci a budoucí energetické politice. To je jedna z oblastí, kde Evropská unie při ochraně zájmů svých občanů žalostně selhává, neboť fosilní lobby participuje na rozhodování o politických opatřeních, které mají být v první řadě zelená.

Současné je třeba říct, že české země nabízejí i řadu dobrých příkladů, pokud jde o zápas za záchranu klimatu a demokracii. V posledních letech se v českém klimatickém hnutí objevily nové obdivuhodné iniciativy a organizace jako Re-set a Limity jsme my. Vznikají družstva a udržitelné energetické systémy vlastněné komunitami nebo obcemi — všichni neúnavně pracují v zájmu nezbytné transformace k zelené, spravedlivé a skutečně demokratické společnosti.

*Cestu k lepší budoucnosti České republiky představuje
vybudování takového vnitřně rozmanitého
a pluralitního hnutí, které se postaví zájmům fosilních
korporací a oligarchů.*

Cestu k lepší budoucnosti České republiky představuje vybudování takového vnitřně rozmanitého a pluralitního hnutí, které se postaví zájmům fosilních korporací a oligarchů. Naše země je laboratoř, v níž můžeme vyzkoušet, jaká budoucnost nás čeká. Stojíme před otázkou, zda bude společnost řízena vykořisťovatelskou třídou oligarchů a korporacemi směřujícími k autoritářské vládě a nakonec ke katastrofě, anebo se obrátí k zelené, sociální a participativní demokracii.

Zdá se tedy, že nastal čas pro další změnu politického a ekonomického systému v rozsahu sametové

revoluce. A měla by se odehrát ve stejném duchu a se stejnými aspiracemi jako v roce 1989: tedy v duchu odhodlání k vytvoření spravedlivé, zelené a skutečně demokratické společnosti. Právě skutečnost, že ještě jen několik let před rokem 1989 nikdo revoluci nepředvídal, nám dává určitou naději, že ani dnes převratné změny nemusejí být tak daleko.

*Text vyšel původně v angličtině pod titulkem The Czech Republic Needs a Green Velvet Revolution v rámci společného projektu magazínů *Green Europe Journal* a *Voxeurop*, s nimiž *Deník Referendum* dlouhodobě spolupracuje. V DR vychází autory částečně upravená česká verze textu.*

Jakub Patočka is a journalist, a civic activist and politician. He studied Sociology at Masaryk University in Brno. Between 2003 and 2005, he was a member of the Green Party extended leadership, and since 2013, he is a member of the CSSD party. Currently he is the editor-in-chief at Deník Referendum.

Matěj is a climate reporter for Deník Referendum. He studies political theory and social history at the Faculty of Arts, Charles University. As part of his studies, he focuses on the environmental history of the Giant Mountains and the Jizera Mountains. As one of the members of the University for Climate collective, he helped organize student strikes at colleges and universities in November 2022.

Published February 12, 2024

Article in Czech

Translation available in German, English, French, Italian

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/ceska-republika-potrebuje-zelenou-sametovou-revoluci/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space.

Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.